

Petra van Langen, **Muziek en religie. Katholieke musici en de confessionalisering van het Nederlandse muziekleven, 1850-1948** (Dissertatie Radboud Universiteit Nijmegen 2014; Hilversum: Verloren, 2014, 315 pp., ISBN 978 90 8704 460 2).

Muziek en religie is geschikter als naam van een encyclopedie of tijdschrift, dan als titel van een boek over een beperkt onderwerp, alleen Nederland en ook nog eens één denominatie betreffende. De ondertitel van het recentelijk verdedigde proefschrift van Petra van Langen geeft wat meer grip: *Katholieke musici en de confessionalisering van het Nederlandse muziekleven 1850-1948*. Maar ook dan is precisering nodig. Echt niet het hele Nederlandse muziekleven werd geconfessionaliseerd. Stel je voor! Wat is confessionalisering eigenlijk? In de woorden van godsdienstwetenschapper Marjet Derks: ‘Het streven van kerkelijke gezagsdragers om het gedrag en de mentaliteit van personen, groepen en instellingen volgens de eigen religieuze, sociale en moreel-zedelijke opvattingen te beïnvloeden’. In de praktijk kwam en komt het erop neer dat het kerkelijk gezag probeerde en probeert gelovigen te muilkorven en aan de leiband te leggen. Wat betreft de kerkmuziek deden de paus, bisschoppen en priesters dat met allerlei ge- en verboden. Vanaf het midden van de negentiende eeuw tot in feite de dag van vandaag.

Het *motu proprio*, de brief ‘eigener beweging, van Paus Pius X (1903), ‘Tra le Sollecitudini’ (Onder de zorgen) is in dezen wel het belangrijkste document en Van Langen verwijst er terecht vaak naar. Het formuleerde de richtlijnen voor goede roomse kerkmuziek: ze moest dichtbij het gregoriaans blijven, dichtbij de zestiende-eeuwse polyfonie (met name voorbeelden volgen als Palestrina’s ‘Missa Papae Marcelli’ (1562)) en spaarzaam gebruik maken van voor-, tussen- en naspelen. Ook kwam er een ban op moeilijke akkoorden, moduleren (van de ene toonsoort naar de andere verhuizen), triolen en al te wufte invloeden van opera- en amusementsmuziek. Speciale muziekcommissies reisden door heel Nederland om de her en der aanwezige partituren te bestuderen en – eventueel – te vernietigen. Het was ondenkbaar dat men zich niet aan het *motu proprio* zou houden. De passages waarin wordt geschetst hoe de commissies wild en wreed te keer gingen, zijn wel de mooiste in het boek. Er valt hier ook veel te lachen! Graag had ik meer gelezen over de status van een *motu proprio*. Het is een pauselijke brief, en geen encycliek, want daarvoor is het onderwerp blijkbaar niet belangrijk genoeg. Er waren meer ‘*motu proprio*’s in de geschiedenis, nog recentelijk van Benedictus XV. Namen clerici, dirigenten en koorbesturen Pius’ instructies elders net zo serieus als in Nederland?

De hele tekst in een bijlage had overigens niet misstaan. De grote populariteit in de Nederlandse katholieke kerk van de muziek van de Italiaanse priester-componist Lorenzo Perosi (1872-1956) – persoonlijk vriend van paus Pius X en op zijn minst co-auteur van het *motu proprio* – al meer dan een eeuw en tot op de dag van vandaag – is intrigerend. Hoe komt het toch dat Perosi veel goede Nederlandse kerkmuziek heeft verdrongen, terwijl vriend en vijand het erover eens waren dat zijn muziek vaak op het randje van de kitsch balanceert (en er vaak zelfs overheen valt)?

Van Langens boek bestrijkt de periode 1850-1950. Het midden van de negentiende eeuw is een mooi begin: in 1853 immers werd in Nederland de bisschoppelijke hiërarchie hersteld en mochten en konden rooms-katholieken zich weer pront manifesteren in het openbare, maatschappelijke leven (met eigen kerken en eigen scholen die ook als zodanig herkenbaar waren). Die bevrijding bleef ook voor de kerkmuziek niet zonder consequenties. Aan het einde van de beschreven periode staan de rumoerige studiedagen van de St.-Gregoriusvereniging van 29 maart-1 april 1948. Toen uitten kerkmusici en kerkzangers voor het eerst openlijk kritiek op de klerikale structuur van de Gregoriusvereniging. De oprichting van genoemde vereniging (1878) was een belangrijk moment geweest in de confessionalisering van de katholieke kerkmuziek. Geestelijken hadden binnen de vereniging lang de toon gezet, maar daaraan werd nu getornd. Helaas blijft bij Van Langen een gedegen bespreking van wat er op die dagen in 1948 naar voren werd gebracht achterwege. Wie voerde het woord? Wat was de reactie van de clerus en wat veranderde er? Maar was 1948 inderdaad een waterscheiding? Het blijft allemaal in het vage en daardoor hangt helaas ook het einde van het boek in de lucht. Waarom 1948 gekozen en niet een later jaar? Dat moet Van Langen nog maar eens uitleggen in een populaire versie van haar proefschrift. Zij zou wat mij betreft de ontwikkelingen tot en met de dag van vandaag mogen doortrekken. En dan ook de teloorgang van de Latijnstalige kerkmuziek, het gregoriaans en de opkomst van de Nederlandstalige kerkmuziek in de jaren zestig beschrijven. De beatmissen! En wat te denken van de ondergang van ook de Nederlandstalige kerkmuziek ten gevolge van de nieuwe orthodoxe wind die is gaan waaien...? De St.-Gregoriusvereniging bestaat anno 2015 nog steeds. Wat vermag ze of probeert ze nog in een landschap waarin kerk en kerkmuziek welhaast zijn verworpen tot relict? Hoe verhoudt zich dat tot de oorspronkelijke doelstellingen? Enig oog voor actualiteit – of de achterhoedegevechten die daarvoor doorgaan – zou welkom zijn: hoe zit het met het recente verbod op verschillende oude kerstliederen en Oosterhuis-liederen? Waarom zingen koren nog steeds die sentimentele Perosi-missen? Omdat ze zo makkelijk zijn? Nestgeur? Aan wiens leiband lopen katholieke kerkmusici tegenwoordig? Wel zeker niet aan die van paus Franciscus. Laat hij eens een opwekkend *motu proprio* uitvaardigen.

Jurjen Vis, Amsterdam